

ERTI GOTIKUA BIZKAIAN

Bizkaiko erti gotikua aztertzeko, lenengo eleizako gotikua ikusiko dogu eta gero errikoa.

Ainbat tokitan aurkituko dogu gotikua eleizearen barruan: Eleizak, lekaide-ibiltegi edo klaustroak, kurutzeak, irudiak, urre ta zidarrezko lanak eta margazkiak.

Errikoan: Gazteluak, torre-etxeak, arresiak, zubiak, arresi-ateak...

1200n. urte-inguruan Bizkaian ez egoan baserriak eta arrantzaleak baiño, dana eleiza baten inguruan, erri-batzarrak egiteko txupetal-arria edo bagarea eleizpean zala.

Ez da aitzu bear garrantzi aundia euki ebela oleak eta onein inguruan ikazgiñen txondorrak. Dana gero errota biurtu zan.

Aldi aretan garrantzi aundia izan eben uri-batuak edo billak, euren lege bereziakaz. Erregeak, batez be jauna zan erregeak, sortzen ebazan bere aginpidea Gernika-ko batzarretatik aske izan zeitekean, baiña

atxaki lez au artu eben: Baserrietan lapurren bildur aundia egoala eta biztanleak batu egin bear zirala. Ez zan ori lortu eta eskubideak lortzea be laster galdu zan uri oneik Gernika-ko batzarretara sartu ziranean.

Balmaseda izan zan lenengoa (1149) Orduña urrengo (1229), biak muga-arazoak bidertazeko, orreikaz Bizkaian buru zan Bermeo.

Geroago sortu ziran beste uri oneik: Otxandiano (1254), Durango (1273), Lanestosa (1287), Plentzia (1299), Bilbao (1300), Portugalete (1323), Lekeitio (1325), Ondarroa (1327), Mungia ta Larrebetzu (1372) Gernika, Elorrio, Ermua, Markina, Villaro, Ugao-Miraballes, Rigoitia, ta Gerrikaitz.

Baiña erriak batzea ez zan lortu eta uriak eurak be Gernika-ko arauetara makurtu ziran.

Erti gotikuaren sorreran euren garrantzia dauke uri oneik.

Dana dala, ez aitzu Bizkai osoan 1200n. urtean 50.000 bizkaitar baiño ez zirala bizi.

1.- ERTI GOTIKUA ZER DAN.

Erti-tankera oneri “ojival” be esaten jako, arkuaren erpiñan begi-antza daukalako.

XIII gizaldian amaitu zan erti erromanikua eta orduan asi zan erti gotikua, naizta gure artera berandutxuago eldu aldakuntza ori.

Erti gotikuaren beste ezaugarri bat “arbotantea” izaten da: Ageen kapoko aldean albo-indarrari eusteko ezarten jakon oin bat da.

Ateko arku aundi batek barruan dauzan beste arku batzui bira-arkuak edo arkiboltak esaten jake eta orrean bitartean sarritan orri apaingarriak agertzen dira eta iñoz agertzen dira, baita, giza-irudiak, aingeruak, eta monstro edo mamuak. Orrean sortzen dira gotikuaren ate ain ederrak.

Eleizearen sabaia arku begidun kurutzatukaz egiña da, baiña aldakuntza askogaz.

Torreak barrenetik asita leio begidunak daukaz eta goian orratz-itxurea eta kurutzea.

Ibiltegi edo klaustroak be eukiten dabez sarritan eleiza gotikuak.

2.- ERTI GOTIKUA BIZKAI-KO ELEIZETAN

XIV, XV eta XVI gizaldiak dira gure artean gotikuarenak. Sabai orrean azpian egiten eben zin jaunak eta erregeak.

Ona emen Bizkai eleiza gotikurik ezagunenak:

- Bilbao-ko Santiago Gotzain-eleizea: Bizkaia-n daukagun gotikurik ederrena dogu.

Amabost eleizatxu eta bateo-lekua dauz barruan. “Aingeruaren sarrerea” ibiltegi edo klaustro-rako bidea da.1885n. urtean Atxukarro etxegiñak torre gotikua egin eban.

- San Anton egiten asi ziran, Santiago amaitu baiño lenago, len gaztelua egoan lekuan.1433n. urtean egin zan emen lenengo mezea.

Erti gotikua da: begidun arku ederrak, triforioa eleiza osoan, sabaia be gotikua. Azkenengo arkua, altara-aurrean, puntu-erdikoa da, baiña leioak be gotikuak dira eta leio margotu bi oso ederrak. Kanpotik ber-jaiotzaren tankerea da nagusi. eta kanpai-lekua barrokoa da.

- Orduña-ko Andra Mari: XIII gizaldikoa zan len-go eleizea eta XV gizaldian barriztatu zan gotikutankeraz. Santutegi edo erretablo gotikua dauka. Sei eleizatxu alboetan. Kanpotik ez da ain ederra.

- Balmaseda-ko San Seberino: Atean arkibolta ederrak, errosetoi ederra, eta leio gotiku ondo agiriak. Torrea barrokoa da.

- Bermeo-ko San Frantzisko-ren klaustroa: Orain-tsurra arte azoka-leku biurtuta egoan era latsagarrian, orain ederra da eta ederto dago.

Bizkaia-n zarrena da eta gotiku garbi bakarra.

- Lekeitio-ko Andra Mari: XV gizaldikoa, Bizkai-ko gotikutrik ederrena. Barruko egon-lekuak amabi zatitan dagoz.

Sabaia begidun arku kurutzatuak dira. Aurrean iru leio gotiku daukaz eta eleiza osoa argitzen dauan leio nagusi edo klaraboia.

Ate nagusia begidun arkua da 9 arkiboltagaz, gainean frisoa triglifo ta metopakaz eta amasei irudigaz. Dana oso ederra.

Retabloak triforioa estaltzen dau eta urretua ta ederra da. Irudiak goitik beera Andra Maria-ren bizitza osoa dira.

- Ziortza: Bizkaia zan lekaide-bageko euskal lurralde bakarra, baiña etorri ziran lekaideak Ziortza-ra gure Patxi Elgezabal buru zala. Oliva-ko Ziztertarren lekaide-etxetik.

Lenago kolejiata zan, gotzain-etxe baten antzekoa baiña kanonikuak eta abata ziran biztanleak bertan, ez lekaideak.

1082n. urtean agertzen da Donemiliane-ko agiritan. 1379n. urtean abata dago eta araudia ezarten dautso Kalagurriko Gotzaiñak. 1759n. urtean itzi zan araudi ori eta 1514n. urtean X Leon aita santuak Irusta ospetsua izendatu eban abat eta gero beste 15 abat isil izan ziran. 1851n. urtean konkordatuak desegin eta parroki lez geratu zan.

Orain dana dago barriztauta.

Gotikuak dira: Eleizea (XV), ezkerreko eleizatxu bi (XVI), laudak, sabai kurutzatua.

- Zin eleizak: Zin egiteko jaun barriak egin bear eban bidea au zan: 1º Bilbao-ko Tenderia kalean, 2n. Larrabetzu-ko Goiko Eleizan, 3n Aretxabala ganean (Bizkargi-parean) zugatz eder eta aundi baten azpian, 4n. Gernika-n eta 5n. Bermeo-ko Eupeme Deuna-ren eleizan.

Ziña egiteko jauna altara aurrean egoten zan, esku bat altaran dauala, aurrean abadea jantzita Gure Jauna eskuetan ebala eta orrelan jaunak egiten eban zin gure oiturak... zaintzeko.

Larrabetzu-ko Goiko eleizea gotikua da eta orantzu gauza ederrak eta arrigarriak aurkitu dira orman margoztuta.

Bermeo-ko Eupeme Deuna XV gizaldiko gotikua da. Mendoza kaerdinalaren illobia dala diñoena dago barruan.

- Beste eleiza gotiku batzuk: Erandio-ko Andra Mari, Plentzia-ko Magdalena, Mungia-ko San Pedro (orain atea baiño ez dago), Ondarroa-ko Andra Mari.

Gotiku berandukoak dira: Begoña, Bilbao-ko Gizakundearen eleizea, Portugalete-koa, Gueñez-koa, Deustu-ko San Pedro, Xemeingo Andra Mari, Elorrio-koa, Gernika-ko Andra Mari, Abando-ko San Bixente, Durango-ko Andra Mari.

- Kurutze gotikuak: Durango-koa, Elorrio-koa.

- Irudiak: Ez geunke ikusi bagerik itzi bear Bilbao-ko Gizakundearen Plaza-n daukagu eleiz-museoa, XVI gizaldiko etxe gotiku baten: Ugari ikusiko doguz urrez et zidarez egindako bitxi gotikuak, eleiz jantzi gotikuak, margazki eta irudi asko tankera onetakoak. Or agertzen dira euren barretxua egiten dabela Andra Mari gotikuak. Eskeutan umea jolasten, eskoian lore bat. Or dago 1360n. urteko Andra Mari bat Morga-koa. Eta beste asko.

3.- ERTI GOTIKUA ERRIAN:

Errietako arresien atea, izaten dira gotikuak, baita gaztelu batzuk be (Butroi, Arteaga, Muñatones, Galdames-eko Loizaga...

Torre-etxe gotikuak be ugari daukaguz: Malpika (Zamudio-n) Billela (Mungia-n), Abellaneda (Balmaseda-n), Terreros (Zalla-n), Salzedo, Santxosolo, Ibarguen, Oxirando, Likona (Ondarroa-n), Barroeta (Xemein-en), Aranzibia (Berriatu-n), Torrea (Izurtza-n), Torrea (Etxaburu-n), Torrea (Akeuri-Zeanuri-n), Muntxaraz...

Ba-daukagu be zer erakutsi gure Bizkaiko eleiz naiz erri Erti-gotikuan.

† OLAZARtar Martin-ek

